

Referat från seminariet “Det är inne att vara ute” 20-21 november 2012

Seminarium om nötkreatur, gris, fjäderfä och utevistelse

Den 20 – 21 november samlades ca 50 lantbrukare, rådgivare, myndigheter, branschorganisationer och forskare i Skara. Syftet med seminariet var att förena forskning och praktiska erfarenheter av parasiter och andra aspekter av utevistelse i ekologiska besättningar.

Att ge djuren möjlighet att gå utomhus är en viktig del i ekologisk djurhållning. Utevistelsen ska innebära ett gott djurskydd och en god ekonomi utan att öka risken för att djuren drabbas av parasiter eller förluster av växtnäring som belastar vatten och luft.

Parasiter dag ett

Första dagens föredrag och diskussioner fokuserade på parasiter i husdjursproduktion. Johan Höglund vid Institutionen för biomedicin och veterinär folkhälsovetenskap på SLU summerade kunskapsläget. Parasiter är mångformiga organismer och det är olika parasiter som är aktuella att kontrollera för de olika djurslagen. För fjäderfä dominerar problem med blodsugande kvalster samt spolmask. För nötkreatur är det främst mag- och tarmmaskar, lungmask och leverflundran som behöver hållas i schack. För får är det framförallt mag- och tarmmaskar samt leverflundran. För gris är det också mag- och tarmmaskar som behöver kontrolleras, såsom spolmask och piskmask. De parasiter som kan orsaka stora lidanden hos djuren är skabb.

Varför är parasiter farliga? Parasiter orsakar olika besvär hos djuren som leder till att tillväxten avtar eller produktionen minskar. Det kan vara besvär som diarré, hosta, anemi eller nedsatt aptit och i sällsynta fall kan det leda till döden.

Det som är utmärkande för parasiter är att de finns i djurens miljö och skadeverkan på djuret är täthetsberoende. Samtidigt är de icke immuna ungdjuren känsligast och mest utsatta för parasitangrepp. Immunförsvaret har således en viss men underordnad betydelse för att hämma parasitangrepp.

Strategier för att hålla parasiterna i schack bygger därför på att: 1. Späda ut parasitförekomsten i miljön som sambete eller växelbete. 2. Förebygga genom betesvila, sent betesläpp eller växtföljd. 3. Undvika parasiter genom t ex betesrotation:

- Beta omväxlande med får och nötkreatur
- Äldre djur betar före yngre djur släpps på betet

Det är dock viktigt att veta vilken typ av parasiter som kan orsaka problem i just denna besättning med denna typ av betesmark för att kunna sätta in rätt strategi. Har besättningen problem med leverflundra är det inte lämpligt att ha samma bete för nötkreatur och får då leverflundra smittar mellan dessa djurslag. Har besättningen problem med leverflundra och tillgång till våta betesmarker så kan leverflundran uppföras.

Avmaskningsmedel kan vara en strategi för att hämma parasitförekomsten men är också ifrågasatta på grund av risken för resistens, för spridning av läkemedelsrester och för att det kostar pengar. Därför finns det ett stort behov av att utveckla metoder för riktade och behovsprövade avmaskningar

Session nötkreatur

Elöd Szántó, svenska djurhälsovården, presenterade sin syn på parasiter hos nötkreatur och Johan Höglund höll i den efterföljande diskussionen där det även kom upp frågor från hans föreläsning tidigare på dagen.

Enligt Elöd är det väldigt svårt att ge en lösning som passar alla, det är olika förutsättningar på var gård, vilket rådgivaren måste ta hänsyn till. En särskild riskfaktor är en diko med kalv där kalven är förstagångsbetare men går tillsammans med kon på ett icke parasitfritt bete. Den andra stora riskfaktorn är naturbetesmarker vilka är svåra att hålla parasitfria och som ofta betas hårt. Detta påverkar särskilt mjölraskalvar på den typen av bete. En objektiv bedömning av kalvarnas tillväxt bör göras men det finns sällan möjlighet till det. Rådet är att se till att provta i rätt tid och provta djuren vid inköp! Elöd tog även upp risken med nya smittspridningsvägar som när lantbrukaren använder kvighotell eller avelstjurar.

I den efterföljande diskussionen togs glappet mellan forskning, rådgivning och lantbrukaren upp. Det är problematiskt för lantbrukaren att få olika råd från olika rådgivare. Det kan även finnas en målkonflikt som ställer till det för lantbrukaren som t.ex. mellan växande och välmående djur på naturbetesmarker och att ha ett tillräckligt betestryck för att bevara särskilda värden i betesmarkerna.

Regelverket idag tillåter avmaskning efter diagnos vilket inte alltid är tillräckligt. Bättre sätta in behandling i tid än när "elden redan flamar" (citat Höglund), men detta tillåter inte EU reglerna för ekologisk produktion. Frågan om man kan

påverka EU-reglerna och om det behövs diskuterades. Auditoriet konstaterade att många lantbrukare klarar parasitproblematiken med betesrotation, men det är enklare där djuren i huvudsak betar åkermarksbeten som t.ex. på mjölkgårdar. Däremot kan ett problem växa och kräva speciella åtgärder. Ett exempel är stora Leverflundran som har blivit ett stort problem i Västsverige där ett stort antal av slaktdjuren får anmärkningar. En orsak kan vara att djuren i större utsträckning betar fuktiga marker. Generellt för parasiter gäller att om man betar fuktiga marker så har man ett mycket större bekymmer än vid bete på torra marker. En viktig slutsats från diskussionen var rekommendationen att vara med i ett kontrollprogram där veterinären kan avgöra vad som behöver göras för den aktuella besättningen.

Session gris

Per Wallgren från SVA beskrev symtom, provtagning och förutsättningar för överlevnad och tillväxt av utvärtes och invärtes parasiter. Därefter beskrev rådgivare Maria Alarik hur man i praktiken arbetat med parasitproblematik i ekologisk grisproduktion de senaste två decennierna. I efterföljande diskussion konstaterades att för de vanligast förekommande parasiterna är medicinsk behandling sällan en lösning. Man bör istället eftersträva ogynnsamma levnadsförhållanden för parasiterna, skydda unga djur från smitta och bygga upp immunitet hos vuxna djur.

Session fjäderfä

Första eftermiddagens djurslagssession om Ekologisk fjäderfäproduktion inledde T.f. statsveterinär Desirée Jansson från Statens veterinärmedicinska anstalt (SVA) med en presentation om Parasiter i ekologiska fjäderfäbesättningar. Hon gav bakgrundfakta och presenterade aktuell forskning om inälvsmaskar framförallt spolmask och coccidier hos slaktkycklingar, samt kvalster.

Magnus Göransson är veterinär och arbetar för Svenska Ägg och är bl.a. ansvarig för Svenska Äggs kontrollprogram för bekämpning av spolmask. Han delade med sig av sina Erfarenheter från spolmaskbekämpning.

Åsa Odelros, Föreningen för ekologisk fjäderfäproduktion gav därefter "Rådgivarens perspektiv på parasiter hos fjäderfä". Hon tog upp vikten av god utformning och skötsel av rastgården och utrymmen inomhus för att kunna minska skadorna av spolmask och kvalster.

Dag 2 Aspekter av utevistelse

Andra dagens föredrag och diskussioner handlade om utevistelse och effekter på djurskydd, ekonomi samt miljöpåverkan. Niels Andréen jordbruksverket var moderator under de gemensamma föredragen.

Utevistelse och ekonomi

Karl-Ivar Kumm började med en tillbakablick på varför det var mer inne förr att ha djurhållning utomhus. Ett exempel var betet där andelen bete år 1950 var 37 procent i mellansvenska mjölkors totala foderförbrukning, medan andelen bete år 1980 och år 2012 var 14 respektive 13 procent. En orsak är bland annat den rationalisering och teknikutveckling som skett inom lantbruket, där betet blivit 12 gånger dyrare från år 1962 till år 2012, jämfört med fodersäd som bara blivit fyra gånger dyrare. Den stora kostnaden i animalieproduktionen är byggnadskostnaderna som måste minska markant för att få ekonomisk hållbarhet, särskilt i småskalig produktion. Ett sätt att minska kostnaderna är att använda befintliga byggnader, t ex före detta ladugårdar som byggs om till lösdrifts stall med djupströbädd.

Ombyggnaden kräver dock god planering och organisation så att det inte blir för arbetskrävande. För att inhysningen ska bli lönsam så krävs det också låga kostnader för arbetet. Karl-Ivar presenterade också olika enkla och billiga system för nötköttsproduktion utomhus året om. För att ett sådant system ska lyckas rekommenderade Karl-Ivar:

- $\geq 0,3$ ha/diko på torr lätt kuperad mark
- Flytta utfodringen ofta
- Skogskanter eller vindskyddsstaket som vindskydd
- (Tak i vindskyddat läge som nederbördsskydd)
- Kalvning och lamning under den varma årstiden

Utevistelse och miljöpåverkan

Eva Salomon började med att beskriva det nyttiga arbete som djur ute kan bidra med; skörda eget foder och äta foderrester, sprida egen gödsel, bearbeta jorden, gynna frögroning och bekämpa ogräs. Under sommarhalvåret så gäller det att utforma utevistelsen så att vegetationstäckets bibehålls och kan ta upp växtnäring som finns i djurens gödsel. Det är viktigt att släppa på djuren då betet börjar växa och ta bort djuren när betet slutar växa. Då undviker man trampskador som förstör vegetationstäckets permanent. Skador på grödan efter urineringsringar eller tramp på betet under sommaren kan grödan oftast hantera och återetablera sig. En gräsvall kan ta upp flera hundra kilo kväve under vår och sommar så då kan djurtätheten vara högre. Under hösten kan gräsvallen ta upp 10 -20 kilo kväve och då behöver djurtätheten minska proportionellt. På sommaren förloras kväve som ammoniak från urineringsringar på betet. Mest ammoniak förloras från djurens "toaletter". En strategi kan därför vara betessystem med strip-betning för att djuren ska sprida träck och urin jämnare. För att kunna räkna med den växtnäring som djuren gödslar betet med finns behov att utveckla hjälpmedel som kan skatta utnyttjandet av och avkastningen från bete.

En miljövänlig utevistelse karaktäriseras av att djuren tillför så mycket växtnäring som grödan kan ta upp och att djurens gödsel sprids någorlunda jämnt. Punktbelastning av träck och urin behöver undvikas! Detta kan innebära planering av ett rotationsbete så att djuren flyttas runt och återkommer till samma fält efter några år. Att flytta utfodringsplatsen regelbundet minskar punktbelastning av träck och urin. För att detta ska fungera i praktiken behövs funktionell utrusning för utfodring, väderskydd, vatten och stängsling som är prisvärd och snabbt och enkelt kan flyttas. Hur mycket manuellt arbete som är acceptabelt diskuterades.

Att ha djuren ute på vintern är en större utmaning ur miljösynpunkt, speciellt på leriga jordar under blöta förhållanden och vid plusgrader. Närvaron av ett vegetationstäckes kan dock minska ytavrinningen väsentligt och därmed förlusterna av växtnäring och jord. Men för att kunna bibehålla något växttäckes under besvärliga förhållanden tål marken inte djurens tramp mer än 1 – 2 veckor så det krävs en planerad rotation mellan flera tillgängliga vistelseytor för att systemet ska vara acceptabelt. En annan lösning för utevistelse under vintern är att konstruera en rastfälla med komfortabelt ytskikt för djuren, som kan rengöras regelbundet. Under komfortytan anläggs en markbädd som renar infiltrerande vatten. Hur mycket detta får kosta diskuterades.

Utevistelse och djurskydd

Birgitta Staaf Larsson, Nationellt centrum för djurvälstånd presenterade djurskyddslagen, som tar upp aspekter att följa vid djurhållning utomhus. Marken där djuren vistas ska vara naturligt dränerande eller hårdgjord och djuren ska ha tillgång till en torr och ren liggplats. Djur som hålls ute under vinterhalvåret måste vara lämpade för det klimatet. Principen är att dessa djur bättre klarar kallt väder med -10 till -15 grader än nollgradigt och regnigt väder. Djuren ska också ha tillgång till ligghall, väderskydd med tre väggar och tak eller motsvarande som erbjuder samma skydd. För att väderskyddet ska fungera för alla djur så är det viktigt både hur väderskyddet utformas och var i terrängen det placeras. Öppningen till väderskyddet behöver vara så stor så ranghöga djur inte blockerar in- och utgången. Väderskyddet behöver placeras där djuren naturligt vill vistas. Diskussion om väderskydd tydliggjorde att olika inspektörer hanterar frågan olika.

Att utfodra djur med rundbalar och inte ta bort all plast utan bara öppna upp delar är något som diskuteras mycket bland djurskyddsinspektörer. Det är en risk att djuren får i sig plast av misstag. Nötkreatur är också mer benägna att aktivt äta plast, jämfört med får.

Att bedöma djurens hull är en viktig djurskyddsfaktor liksom att sätta hullbedömningen i relation till djurets ålder, ras, tillgång på foder och att fodret är tillgängligt för alla individer. Likaså är vatten och tillgänglighet en viktig djurskyddsaspekt.

Djurägaren är också skyldig att se till att utevistelseytorna är fria från föremål som kan skada djuren. Likaså ska djuren ha tillsyn varje dag, vilket kan vara ett sätt att undvika allvarliga olyckor.

Session nötkreatur med fokus på rastning och foderekonomi

Bertil Petterson från länsstyrelsen presenterade vad som kommer att gälla angående rastning av uppbundna kor i små (45 kor) besättningar från och med 1 januari 2014. Korna ska rastas två gånger per vecka i minst 15 minuter per gång. De ska rastas på en yta av minst 4,5 m² per ko och ytan får maximalt vara $\frac{3}{4}$ under tak. Vid extremt väder ska undantag kunna göras. Rastningen ska dokumenteras och det ska finnas rastningsjournaler. En diskussion uppstod kring hur 45 kor definieras. Är det helårskor eller antal foderplatser. Auditoriet konstaterade att riktlinjerna inte var tydliga i detta avseende. Enligt Bertil kan ett alternativ till att rasta vara att bygga om en befintlig byggnad till en enkel lösdrift så att man har en ät- och en liggavdelning och att korna växelvis får vistas i den enkla lösdriften.

Niels visade statistik för ekologisk mjölkproduktion jämfört med konventionell. Andelen invägd mjölk ökar fortfarande och till årsskiftet kan 13 procent av mjölken vara ekologisk. Den genomsnittliga besättningen är större i ekologisk produktion, 77 kor, jämfört med rekord 67 i konventionell. Niels visade även hur avräkningspriset för mjölken har minskat och exempel på att med dagens foderpriser kanske det inte lönar sig att utfodra korna med koncentrat för de extra 1 till 2 kg mjölk som man kan få. Niels har räknat fram ett riktvärde på att maximalt 8 kraftfoder lönar sig i ekologisk mjölkproduktion. Niels påpekade även att betet är ett lönsamt fodermedel.

Session gris

Djurhälsoveterinär Eva Heldmer beskrev hur benhälsan hos grisar från ekologiska besättningar utvecklats de senaste 10 åren. Därefter presenterades preliminära resultat från två studier om benhälsa hos grisar i ekologiska besättningar av Pernille Engelsen och Anna Wallenbeck, båda från SLU. Rådgivare Maria Alarik reflekterade över marknad, ekonomi, miljöpåverkan och djurskydd i ekologisk grisproduktion.

Session fjäderfä

Den andra dagens förmiddagssession berättade Åsa Odelros om olika aktuella frågor. Hon berättade bl.a. om hur man ställer om gården till ekologisk äggproduktion, hur regelverket ser ut för ekologiska höns, hur man kan planera byggnader och skötsel, samt hur marknaden ser ut för tillfället. Precis som under första dagen var diskussion i gruppen en viktig del av mötet.

Arrangörer och finansiärer

Seminariet anordnades av EPOK – Centrum för ekologisk produktion och konsumtion vid SLU med finansiering från Jordbruksverkets kompetensutvecklingsmedel i satsningen "Landet lär".